

ΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΑΙ Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΥΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑ *

Υ Π Ο

ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, δ. Θ.

Ὁ U. Wilckens εἶναι, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὁ τελευταῖος, ὁ ὁποῖος ἐπι-
θυμεῖ νὰ διαφωτίσῃ τὴν θεολογίαν τῶν Πράξεων καθόλου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐρευ-
νης τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Πέτρου. Κατ' ἀρχὴν οὗτος ἐρευνᾷ τὴν ἀρθρωσιν καὶ τὴν
θέσιν τῶν ὁμιλιῶν ἐντὸς τοῦ κειμένου. Κατ' αὐτόν, αὗται ἀποτελοῦν ὀργανικὴν
ἐνότητα μετὰ τῶν πλαισίων αὐτῶν, γεγονός δὲ ὑπερμαρτυρεῖ τὴν συνθετικὴν ἐπέμ-
βασιν τοῦ Λουκᾶ. Πρὸς βεβαίωσιν τούτου προβάλλεται τὸ ὁμοιόμορφον σχῆμα
τῶν ὁμιλιῶν, τὸ ὁποῖον δὲν προέρχεται ἐκ γνωστῶν κηρυκτικῶν ἐνοτήτων τῆς
λοιπῆς Κ.Δ. Ἕλλησι λέξεσι: αἱ ἀποστολικαὶ ὁμιλίαι τῶν Πράξεων εἶναι κατ'
ἐξοχὴν συνόψεις τῶν θεολογικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Λουκᾶ· συνεπῶς αὗται δὲν
πρέπει ν' ἀξιολογηθοῦν ὡς ἀθθεντικαὶ μαρτυρίαι τῆς πρωτοχριστιανικῆς θεο-
λογικῆς σκέψεως, ἀλλὰ τῆς θεολογίας τοῦ Λουκᾶ¹²⁰. Ὁρισμένα στοιχεῖα ἐξ
αὐτῆς ὑπενθυμίζουσι βεβαίως πρωτοχριστιανικὴν θεολογίαν, ὡς π.χ. ἡ διὰ τοῦ
«παῖς Θεοῦ» ἐκφραζομένη ὑποτακτικὴ Χριστολογία. Ταῦτα ὅμως δὲν παρα-
λαμβάνει ἀκρίτως ὁ Λουκᾶς, ἀλλ' ἐπεξεργάζεται καὶ τροποποιεῖ συνειδητῶς
ἀναλόγως τῆς συναφείας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὸν Λουκᾶν δὲν πρέπει νὰ ἐκ-
λάβωμεν ἐν κυριολεξίᾳ ὡς ἱστορικόν, ἀλλ' ὡς αὐτόνομον καὶ πρωτότυπον
θεολόγον τοῦ ἀρχομένου πρώτου καθολικισμοῦ¹²¹.

Ὁ Wilckens ἀξιολογεῖ τὴν θεολογίαν τῶν Πράξεων ἐντὸς τῶν ἱστο-
ρικῶν συνθηκῶν τῆς συγγραφῆς αὐτῶν. Ὁ Λουκᾶς δὲν εὐρέθη, κατ' αὐτόν,
ἐντὸς ἐνιαίας θεολογίας, ἀλλ' ἐντὸς ποικιλίας θεολογικῶν παραδόσεων, τὰς ὁ-
ποίας ἔπρεπε νὰ συνενώσῃ καὶ συστηματοποιήσῃ, προκειμένου νὰ στερεοποιήσῃ
τὴν «ἀποστολικὴν παράδοσιν», καὶ νὰ παραδώσῃ ταύτην ὡς κανόνα πάσης χρι-
στιανικῆς διδασκαλίας. Ἐκτὸς τούτου τόσον ἡ θρησκευτικὴ ὅσον καὶ ἡ πολιτικὴ
κατάστασις τῆς ἐποχῆς τοῦ ἦτο διάφορος τῆς τοῦ Παύλου. Δὲν εἶναι λοιπὸν
περίεργον τὸ γεγονός, ὅτι τὸν Λουκᾶν ἀπησχόλουν ἕτερα θεολογικὰ θέματα ἢ
τὸν Παῦλον. Πρὸ παντὸς ὁ Λουκᾶς ἔπρεπε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ βασικὸν πρόβλημα

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 368 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

120. Die Missionsreden der Apostelgeschichte 186.

121. Αὐτόθι σελ. 192.

τῆς ἐποχῆς του, δηλ. τὸν ἱστορικὸν χρόνον τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὸ θεολογικὸν πρόβλημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, κατὰ συνέπειαν δὲ τὴν ἱστορικότητα τῆς χριστιανικῆς πίστεως ὡς τοιαύτης¹²². Τὸ πρῶτιστον λοιπὸν ἐνδιαφέρον τοῦ Λουκᾶ δὲν ἦτο νὰ δικαιολογήσῃ τὸν χρονισμόν τῆς παρουσίας, ὡς ὑποστηρίζει ἢ πρὸ τοῦ Wilckens ἔρευνα. Ἀντιθέτως, ἡ συνειδητοποίησις τοῦ γεγονότος τούτου ὠδήγησε τὸν Λουκᾶν εἰς τὴν θετικὴν ἀνακάλυψιν τῆς πραγματικότητος τῆς ἱστορίας, ἣν οὗτος ἐθεώρησεν ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς, ὑπὸ τὴν προοπτικὴν τῆς θείας προνοίας καὶ τελολογίας. Τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς θεολογίας τοῦ Λουκᾶ εἶναι κατὰ ταῦτα ἡ θεολογικὴ ἀνακάλυψις τῆς ἱστορίας, ὡς τοῦ «περικεκτικῆς ὀρίζοντος χριστιανικῆς θεολογίας»¹²³.

Τὸ βασικὸν αἴτημα τῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ ἔνταξις τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ἱστορικὴν διαδοχὴν. Διὰ τὸν Λουκᾶν ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι πλέον ἀνεπιστρεπτὶ παρελθόν, πραγματικὴ ἱστορία. Ἡ χριστιανικὴ πίστις κατὰ ταῦτα στρέφεται πρὸς τὰ ὀπίσω, πρὸς τὸ παρελθόν, ἐξ οὗ ἀντλεῖ τὸν δυναμισμόν αὐτῆς, τὸ δὲ χριστιανικὸν κήρυγμα ἀπολήγει εἰς ἱστορικὴν ἔκθεσιν περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ σωτηριολογικὴ μετοχὴ ἐρμηνεύεται συνεπῶς ὡς συνειδητὴ ἔνταξις εἰς τὸ ἱστορικὸν παρελθόν καὶ οὐχὶ ὡς ἄμεσον βίωμα ἐξ οὐρανοῦ. Ἡ μεσιτεία τοῦ παρελθόντος ἱστορικοῦ κηρύγματος εἶναι διὰ τὸν Λουκᾶν ἡ μόνη προϋπόθεσις σωτηριολογικῆς μετοχῆς¹²⁴.

Τὰ γενικὰ ταῦτα πορίσματα τῆς «κριτικῆς τῆς συνθέσεως» ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐρεύνης τοῦ ἀποστολικοῦ ἀξιώματος τῶν Δώδεκα εἰς τὰς Πράξεις ὁ G. Klein¹²⁵. Οὗτος ὀρμαῖται ἐκ μιᾶς βασικῆς θέσεως τοῦ H. von Campenhausen, καθ' ἣν «οἱ ἄπόστολοι» προηγούνται χρονικῶς τῆς ἐκκλησίας, ὅταν αὕτη εἶχε διαμορφωθῆ ὡς κοινωνικὸν σύνολον¹²⁶, καὶ ἀντιπαραβάλλει πρὸς αὐτὴν ἑτέραν: «Οἱ δώδεκα ἀπόστολοι ἔπονται χρονικῶς τῆς ἐκκλησίας, οὗτοι δηλ. εἶναι ἀποκλειστικῶς προῖον ἐκκλησιαστικοῦ λογισμοῦ». Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ «δώδεκα», οἱ ὅποιοι ἐν τῇ πρωτῆ ἐποχῇ τῆς ἐσχατολογικῆς ἀναμονῆς ἀπετέλουν τὸ προσωρινὸν αὐθεντικὸν ὄργανον τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ταυτίζονται συνειδητῶς ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ πρὸς τοὺς «ἀποστόλους». Κατὰ τὸν Klein δηλ. ὁ ἴδιος ὁ Λουκᾶς ἐπίνοεῖ τὴν ἰδέαν τῶν «δώδεκα ἀποστόλων». Οὗτοι ἔχουν βεβαίως θεολογικὴν σπουδαιότητα, διότι ἐγγυῶνται τὴν ἀκεραιότητα τῆς περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ παραδόσεως, τὴν συνέχειαν δηλ. τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἐνότητα τῆς διδασκαλίας. Τὴν θεωρίαν αὐτὴν περὶ τῶν Ἀποστόλων ἀναπτύσσει ὁ Λουκᾶς προκειμένου,

122. Αὐτόθι σελ. 200.

123. Αὐτόθι σελ. 201.

124. Αὐτόθι σελ. 206 ἐξ.

125. Die Zwölf Apostel, Göttingen 1961.

126. Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten, Tübingen 1963, 15 παραπ. τοῦ Klein, ἔργ. μν., σελ. 12.

κατὰ τὸν συγγραφέα, νὰ καταπολεμήσῃ τὸν χριστιανικὸν γνωστικισμόν¹²⁷. Ἐκ τούτου προκύπτει διὰ τὸν Klein, ὅτι αἱ Πράξεις συνεγράφησαν τὸν δεύτερον αἰῶνα¹²⁸.

Ἐν ἐξαρτήσῃ πρὸς τὴν γερμανικὴν ἔρευναν καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς αὐστηροτέρους ἐκπροσώπους αὐτῆς, τὴν θεολογίαν τῶν Πράξεων ἔρευνᾷ, ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἀναπτύξει, ὁ J. C. O'Neil¹²⁹. Οὗτος συγκρίνει τὰς ὑπὸ τῆς «κριτικῆς τῆς συνθέσεως» διακριβωθείσας θεολογικὰς ιδέας τοῦ Λουκᾶ πρὸς τὴν λοιπὴν πρωτοχριστιανικὴν φιλολογίαν καὶ διαπιστώνει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸν μάρτυρα Ἰουστίνον. Ἐντεῦθεν οὗτος θέτει τὴν συγγραφὴν τῶν Πράξεων εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Λουκᾶς δέον νὰ θεωρηθῇ ὁ πρόδρομος τῆς «καθολικῆς» ἐποχῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς σκέψεως. Τοῦτο ἀποδεικνύεται διὰ τῶν ἐξῆς ἐπιχειρημάτων: Ὁ τρόπος, δι' οὗ ὁ Λουκᾶς θεωρεῖ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν ὡς κανονιστικὴν, ἢ στάσις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὁ τρόπος χρήσεως τῆς Π.Δ., ἡ ἄκριτος συλλογὴ καὶ χρῆσις τῶν χριστολογικῶν τίτλων, ἡ ἐσχατολογία αὐτοῦ, ἥτις μεταθέτει τὸ τέλος εἰς τὸ ἀόριστον μέλλον, ἡ ἐρμηνεία τοῦ Πνεύματος, καθ' ἣν τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀγγιστροῦται εἰς ἱστορικὰ γεγονότα καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ αἵρεσις ἤρχισε νὰ ἐμφανίζεται μετὰ τὸν θάνατον τῶν Ἀποστόλων. Διὰ τὸν Λουκᾶν ἡ Ἐκκλησία εἶναι εἷς ἱστορικὸς θεσμός, μὲ σταθερὸν ἐπίσκοπικὸν ἀξίωμα καὶ μυστήρια· ἡ ὑποταγὴ ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτῆς ἀσφαλίζει τὴν σωτηρίαν. Τὸ τελικὸν πόρισμα τοῦ O'Neil εἶναι, ὅτι αἱ Πράξεις περιγράφουν τὴν ἀκάθεκτον ἐξάπλωσιν τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐξ Ἱεροσολύμων ἕως τῆς Ρώμης· ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς αὐτῶν ὅμως εἶναι αὐστηρῶς ἀπολογητικὸς, ἐν τῇ εὐρείᾳ τοῦ ὄρου ἐννοία καὶ τοῦτο διότι ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Κ.Δ. μόναι αἱ Πράξεις ἀπευθύνονται προφανῶς πρὸς μὴ χριστιανούς.

Μία τελευταία ἀξιόλογος προσπάθεια πρὸς διακρίβωσιν τῆς θεολογίας τοῦ Λουκᾶ εἶναι ἡ διδακτορικὴ ἐργασία τοῦ H. Flender, ἐν ᾗ οὗτος ἔρευνᾷ εἰδικῶς τὴν διαλεκτικὴν σωτηρίας καὶ ἱστορίας ἐν τῇ θεολογίᾳ αὐτοῦ¹³⁰. Μεθοδικῶς διαφέρει ὁ Flender τῶν προηγηθέντων ἐρευνητῶν, διότι, ἐπιζητῶν νὰ διαγνώσῃ τὴν συγγραφικὴν τεχνικὴν τοῦ Λουκᾶ, διακριβοῦ ὠρισμένα νοητικὰ σχήματα, βάσει τῶν ὁποίων οὗτος συνθέτει τὰς Πράξεις. Ὁ Λουκᾶς ἀρέσεται π.χ. νὰ καθορᾷ τὰ γεγονότα ἐκ δύο προοπτικῶν, ἐκ τῆς οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆϊνης, ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐσχατολογίας, διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου διαμορφοῦ τὸ ἴδιον θεολογικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα. Τοῦτο δὲν θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς

127. Τὴν κατὰ τοῦ γνωστικισμοῦ ἔμμεσον πολεμικὴν τοῦ Λουκᾶ ἐν Πράξεσιν ὑπέθεσε πρῶτος ὁ C. K. Barrett, *Luke the Historian*, 69 ἐξ.

128. Πρβλ. τὴν βιβλιοκρισίαν τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Haenchen ἐν ZKG 68 (1957) 371.

129. *The Theology of Acts in its historical Setting*, London 1961.

130. *Heil und Geschichte in der Theologie des Lukas*, München 1965.

ιδία ἐπινοήσεις, ἀλλ' ὡς συνειδητὴ προσπάθεια θεολογικῆς ἐκτιμῆσεως τῶν παρηλλαγμένων συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς του. Τὸ ἀποφασιστικὸν δηλ. πρόβλημα τῆς θεολογίας αὐτοῦ εἶναι ἡ σύγκρασις ἱστορίας καὶ ἐσχατολογίας, τίνι δηλ. τρόπῳ δύναται ὁ ἐν τῷ παρελθόντι ζήσας καὶ δράσας λυτρωτῆς Ἰησοῦς Χριστὸς ν' ἀποβῆ σωστικὸς παράγων καὶ τοῦ παρόντος. Ὁ Λουκᾶς λύει τὸ πρόβλημα τοῦτο διὰ τῆς ἀναφορᾶς τῆς προϊούσης ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ τελειωθεῖσαν καινὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία δηλ. εἶναι ὁ χῶρος, ὅστις δέχεται ἀδιαλείπτως τὴν λυτρωτικὴν πράξιν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου διατηρεῖται ὁ χαρακτήρ τοῦ κόσμου ὡς δημιουργήματος τοῦ Θεοῦ, καθίσταται δυνατὴ ἡ θεολογικὴ ἐκτίμησις τῆς ἱστορικῆς υπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ λύεται θεολογικῶς τὸ θέμα τῆς ἱστορικότητος τῆς θείας Οἰκονομίας.

Ἡ «κριτικὴ τῆς συνθέσεως» ἐπεχείρησε νὰ διαγνώσῃ τὸ θεολογικὸν πρόγραμμα τοῦ Λουκᾶ. Τοῦτο εἶναι κατ' αὐτὴν, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ἡ συνειδητὴ προσπάθεια θεολογικῆς ἐρμηνείας τῆς ἱστορικῆς διαδοχῆς, τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ γενικὸν σχῆμα, δι' οὗ ἐπιλύει ὁ Λουκᾶς τὸ πρόβλημα τοῦτο, εἶναι ἡ ἰδέα τῆς «ιεράς ἱστορίας» (Heilsgeschichte), δηλ. τῆς θείας Οἰκονομίας. Ἡ προσπάθεια ὅμως αὕτη τοῦ Λουκᾶ, ὅπως ἐμβάλη εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν τὸ θέμα τῆς ἱστορικότητος προεκάλεσε τὴν μῆνιν τῶν κυριωτέρων προτεσταντῶν ἐξηγητῶν. Δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ἐν ὀλίγοις τὰς κυριωτέρας ἀντιρρήσεις αὐτῶν.

Συνοψιστὴς τῆς κατὰ τοῦ Λουκᾶ κριτικῆς καὶ «ἄσπονδος ἐχθρὸς» αὐτοῦ εἶναι ὁ E. Käsemann. Ἡ κριτικὴ αὐτοῦ κατὰ τῆς ἱστορίας τῆς θείας Οἰκονομίας, ὡς θεωρίας θεολογικῆς, κορυφοῦται εἰς τὴν διαπίστωσιν, ὅτι ὁ Λουκᾶς ἀγνοεῖ τὴν «ἄχρονον» ἱστορικὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἐν τῷ παρελθόντι («ἐφ' ἄπαξ») συντελεσθέντος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου. Ἐνῶ οἱ λοιποὶ Εὐαγγελισταὶ περιγράφουν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰησοῦ ὡς φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον δὲν ἀποκλείει, ἀλλ' ἀντιθέτως—καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀποφασιστικόν—(προκαλεῖ) τὸ βίωμα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, ὁ Λουκᾶς ἀντιθέτως «ἱστοριογραφεῖ» συνειδητῶς, θεωρεῖ δηλ. τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰησοῦ ὡς *initium christianismi*, ὡς «ἱερὸν παρελθόν», ὅπερ εὐσεβῶς καὶ δακρύουσα ἀναπολεῖ ἢ θρησκευούσα φαντασία, τὴν δὲ μετέπειτα ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ὡς τὴν ἐποχὴν τῆς ἱεραποστολῆς καὶ τῆς «καταστατικῆς» πλέον σωτηρίας. Ἀλλαις λέξεσιν, ὁ Λουκᾶς ἀπεμπολεῖ τὴν ἐσχατολογίαν τῆς ἱστορίας. Οὕτως ὅμως μετατίθεται ὁ χῶρος τῆς σωτηριολογικῆς μετοχῆς ἀπὸ τοῦ ἐσχατολογικοῦ («νῦν») τῆς συναντήσεως μετὰ τοῦ Ἀναστάντος εἰς τὸ ἱστορικῶς καθωρισμένον καὶ μοναδικὸν «τότε» τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ τούτου εἰς τὴν ἱστορίαν. Κατὰ τὸν Käsemann ἡ συνειδητὴ αὕτη μετατροπὴ συνιστᾷ νόθευσιν τοῦ ἐσχατολογικοῦ χαρακτήρος τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, ἥτις πάλιν προϋποθέτει ριζικὴν παραποίησιν τῆς πρωτοχριστιανικῆς ἐννοίας τῆς ἀποκαλύψεως. Ὁ

Λουκᾶς δηλ. τοποθετεῖ τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ ἐντὸς τῆς κατηγορίας τοῦ ἱστορικοῦ, αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος, καὶ μεταποιεῖ τὸν λυτρωτὴν Ἰησοῦν εἰς μυθικὴν μορφήν ἀποκαλύψεως. Ἡ ἀποκάλυψις ὅμως παύει νὰ εἶναι ἀποκάλυψις ὅταν τοποθετηθῇ ἐντὸς τῶν πλαισίων αἰτιολογικῆς ἀναγκαιότητος. Αὕτη εἶναι ὅ,τι εἶναι, μόνον ὡς ἀναιτιολόγητος συνάντησις. Τοῦτο δὲ διότι ἡ κυριαρχικὴ ἐλευθερία τοῦ οἰκονομοῦντος Θεοῦ εἶναι ἀποφασιστικὴ· αὕτη προδίδεται ὅταν ἐγκλωβίζεται ἐντὸς τῆς αἰτιολογικῆς συναφείας. Τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐκεῖ εἰσέτι, ἔνθα ὁ ἐγκλωβισμὸς οὗτος ἐρμηνεύεται, ὡς παρὰ τῷ Λουκᾶ, ὡς θεία βουλή. Συνεπῶς, διὰ τῆς ἐννοίας τῆς θείας Οἰκονομίας τὸ ἐν τῷ παρόντι βίωμα τοῦ ὑψωθέντος Ἰησοῦ ἀποβαίνει ἀναγκαιῶς τὸ μυθικὸν («ὄν») μυθολογικῆς θρησκευτικότητος. Διατί; Διότι ὁ Λόγος τοῦ Ἰησοῦ δὲν εἶναι πλέον τὸ μοναδικὸν κριτήριον τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ νομιμοποίησις τοῦ Λόγου, ὁ ἱστορικὸς χῶρος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ Λόγος δεσμεύεται¹³¹.

Δὲν εἶναι δυνατὸν ἐνταῦθα νὰ θέσωμεν ὑπὸ κριτικὸν ἔλεγχον τὰς ἀντιρρήσεις ταύτας. Θὰ ἐπιχειρήσωμεν μόνον νὰ προβάλωμεν τὰς βασικὰς ἰδέας τοῦ Λουκᾶ, διὰ νὰ δεῖξωμεν, ὅτι αὐτὸ ἀκριβῶς, τὸ ὁποῖον ἐπιρρίπτουν ὁ Käsemann καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὡς μομφὴν εἰς τὸν Λουκᾶν, τοῦτο εἶναι τὸ βασικὸν αὐτοῦ μέλημα. Ὁ Λουκᾶς δηλ. διὰ τοῦ προγράμματος τῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας ἐπιχειρεῖ ἐπὶ βάσεως θεολογικῆς νὰ προσδιορίσῃ τὸν χῶρον καὶ τὰς δυνατότητας τῆς σωτηριολογικῆς μετοχῆς. Τὸν Λουκᾶν ἀπασχολοῦν τὰ ἐξῆς προβλήματα: Τίνι τρόπῳ δύναται ν' ἀποβῇ ζωτικὴ διὰ τὸ παρὸν ἡ ἱστορία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Πῶς δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἐσχατολογικῶς ἡ ἱστορία αὕτη, ἐφ' ὅσον τὸ ἐσχατον δὲν ἐπῆλθεν εἰσέτι; Τίνι τρόπῳ δύναται ὁ Ἰησοῦς νὰ σώσῃ τὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τυραννόμενον ἄνθρωπον, πῶς δύναται ἐν γένει ὁ ἄνθρωπος νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν; Ὅ,τι λοιπὸν ἀπασχολεῖ τὴν περὶ τῆς χριστιανικῆς ὑπάρξεως λογοδοτοῦσαν φιλευθέραν ἔρευναν, τοῦτο εἶναι τὸ κεντρικὸν θέμα τοῦ Λουκᾶ. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις προϋποτίθεται εἰδικὴ ἐννοία περὶ Θεοῦ. Ὁ Λουκᾶς θεωρεῖ τὸν Θεὸν «ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ» ἐνεργοῦντα ἐν ταῖς διαστάσεσι τῆς καθολικῆς ἱστορίας καὶ δὴ οὐχὶ αὐταρχικῶς καὶ μεμονωμένως εἰς τὴν πορείαν αὐτῆς ἐκ τῶν ἔξω ἐπεμβαίνοντα (ὡς προϋποθέτει ἡ φιλευθέρα θεολογία), ὡσεὶ ὁ Θεὸς νὰ ἦτο ὑπερ-ἱστορικὸς καὶ ὑπερκόσμιος· ἀποκλειστικὸς χῶρος τοῦ Θεοῦ εἶναι αὕτη ἡ ἱστορία, ἡ καθολικὴ ἱστορία, ἥτις καθορίζεται διὰ τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ πράξεως. Οὕτως, ἕκαστον γεγονός, ὅπερ ἀρθρώνει καὶ οὐσιοῖ τὴν ἱστορίαν, εἶναι πρᾶξις Θεοῦ· τὸ γεγονός τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρίσῃ ὁ Λουκᾶς, δι' ἐνὸς συγχρόνου ὄρου, «ἐσχατολογικόν».

131. E. Käsemann, Das Problem des historischen Jesus, Exegetische Versuche und Besinnungen I, Göttingen 1967⁵, 198 ἐξ. Neutestamentliche Fragen von heute, ἀνθότι, τόμ. II, Göttingen 1966², 29 ἐξ.

Εἰς τὴν θεολογικὴν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορίας δὲν ὠδηγήθη ὁ Λουκᾶς ἐξ ἑλληνιστικῶν, ἰουδαϊκῶν ἢ ἄλλων τινῶν προϋποθέσεων, ἀλλ' ἐκ τῆς πραγματικότητος τοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διὰ τοῦ «ὀνόματος» (πρβλ. Πράξ. 4, 12) τοῦ ἀδιαιλέπτως, ἡμέραν καθ' ἡμέραν, ἀνά πᾶσαν στιγμὴν δρῶντος Ἰησοῦ τοῦ ἀπὸ Ναζαρέθ, τοῦ παθόντος καὶ ἀναστάντος. Ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι διὰ τὸν Λουκᾶν ἱστορικὸν παρελθόν, ἀλλ' ὁ ἐν οὐρανῷ ἐνθρονισμένος, ὁ διὰ τῆς πραγματικότητος τοῦ «ὀνόματος» Του καὶ τοῦ ἁγ. Πνεύματος δοξαζόμενος, ὁ κυβερνῶν τὰς τύχας τῆς Ἐκκλησίας Του καὶ συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος¹³². Κατὰ ταῦτα, ἀναφερόμενοι συγκεκριμένως εἰς τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Käsemann δέον νὰ τονίσωμεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι οὐχὶ μόνον ὁ κυρίαρχος τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ ὁ νικητὴς τῆς ἱστορίας· ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐτέθησαν οὐσιαστικῶς τὰ ὅρια ἐπαφῆς ἱστορικοῦ καὶ ἐσχατολογικοῦ. Ἡ ἐπαφὴ αὕτη λαμβάνει χώραν ἐν τῇ συναντήσει τοῦ ἀναστάντος καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δοξαζομένου Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐγκλωβισμένου, τοῦ ἐκ ταύτης λύτρωσιν ἀναμένοντος ἀνθρώπου. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου διακρινίζεται τὸ «ἄπαξ» (τὸν ὄρον χρησιμοποιοεῖ ὁ Käsemann) τοῦ ἐν Χριστῷ ἔργου ἐν τῇ ἱστορικῇ διαδοχῇ καὶ ὁ βίος αὐτοῦ δὲν παραμένει ξηρὰ «ἱστορία» (Historie=χρόνος), ἀλλὰ γίνεται ἐκάστοτε ζωτικὸν παρὸν εἰς τὴν χρονικὴν πορείαν τοῦ ἀνθρώπου (Geschichte=καιρὸς). Ἡ συνάντησις ὁμοῦς αὕτη τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ ἀνθρώπου καθίσταται δυνατὴ οὐχὶ λόγῳ «ἐγκλωβισμοῦ» τοῦ Ἰησοῦ ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' εἶναι ἡ μοναδικὴ ἐκδήλωσις τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπης Του. Ταύτην ὁ ἄνθρωπος δύναται μόνον νὰ δεχθῆ, οὐχὶ καὶ νὰ προκαλέσῃ. Ὁ Χριστὸς «ἐδόθη» καὶ «δίδεται» εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν τοῖς πλαισίοις τῆς ἱστορικῆς Ἐκκλησίας Του. Ἐν τούτῳ ἀκριβῶς ἔγκειται καὶ ἡ οὐσιαστικὴ καὶ πραγματικὴ («ἐσχατολογικοποίησις») τῆς ἱστορίας. Τὸ ὡς «ἐφ' ἄπαξ» ἐρμηνευόμενον «ἄπαξ» τοῦ Käsemann ἀποβαίνει μυθοποίησις τοῦ «ἄπαξ» καὶ ἡ ἰδέα τῆς ζωτικῆς, προσωπικῆς συναντήσεως μεθ' ἐνὸς ἐκ μιᾶς ὑπερ-ἱστορικῆς, μεταφυσικῆς σφαίρας εἰς τὴν προσωπικὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀτόμου μαγικῶς ἐπεμβαίνοντος Christus praesens εἶναι μυθολογικὴ παράστασις, ἡ ὁποία οὐσιαστικῶς μεταποιεῖ ἀναποδράστως τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς μῦθον γνωστικόν. Διὰ τῆς ἐξάρσεως τῆς μεγαλειώδους δεσποτείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς ἐξ ἐσχατολογικῶν γεγονότων συγκεκριμένης ἱστορίας καθορίζει ὁ Λουκᾶς ἐνσυνειδήτως καὶ σαφῶς τὰ ὅρια τῆς θεολογικῆς σχέσεως ἐσχατολογίας καὶ ἱστορίας. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀποβαίνει οὗτος ὁ κυριώτερος ρεαλιστὴς θεολόγος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος ἀνέκοψε τὴν πρὸς

132. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι εἰς τὴν διδακτορικὴν ἡμῶν διατριβὴν Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῶν Πράξεων Ἀποστόλων, Ἀθήναι 1969, προσεπαθήσαμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὰς Πράξεις πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, ὁμοίως καὶ ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν Zur Theologie der Apostelgeschichte, ἐν: Novum Testamentum 14 (1972) 137-159.

τὸν γνωστικισμὸν πορείαν τοῦ εὐαγγελίου (πρβλ. τοὺς ἐξ ἰουδαίων χριστιανούς) καὶ κατέστησεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνειδητὴν τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀποστολὴν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ θεολογία τοῦ Λουκᾶ εἶναι «ψῦλλος στ' αὐτιά» τῆς φιλελευθέρως ἐρευνῆς, ἡ ὁποία δὲν δύναται ν' ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ, ἄνευ οὐσιαστικῆς μυθοποιήσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς τὸ πρόβλημα τῶν ὁμιλιῶν τῶν Πράξεων ἐμελέτησαν δύο ἐρευνηταί. Ὁ καθ. Π. Χρήστου ἠρεύνησε τὴν σχέσιν τῶν ὁμιλιῶν ἐν γένει πρὸς τὰς ὁμιλίας τῶν ἐλλήνων ἱστοριογράφων καὶ τῶν ἱστορικῶν κειμένων τῆς Π.Δ. καὶ κατέληξεν εἰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὰ συντηρητικὰ πορίσματα τῆς «Κριτικῆς τῶν πηγῶν». Ὡσαύτως ὁ καθ. Γ. Γαλίτης, εἰς μίαν πρώτην ἐργασίαν, ἠρεύνησε φιλολογικῶς τὰς ὁμιλίας τοῦ Πέτρου. Ἀμρότεροι θεωροῦν αὐτὰς ἀντιπροσωπευτικὰς τοῦ κηρύγματος τῆς πρώτης Ἐκκλησίας καὶ δὴ τῶν ἐκφωνησάντων ταύτας¹³³. Ὁ Λουκᾶς εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ἀραμαϊκὰς πηγὰς, γραπτὰς ἢ προφορικὰς, τὰς ὁποίας παρέλαβε καὶ παρενέβαλεν εἰς τὰς Πράξεις, ἄνευ οὐσιαστικῆς ἐπεξεργασίας. Ὁ Γ. Γαλίτης, εἰς τὴν ὑψηγομένην αὐτοῦ, ἐπιχειρεῖ ν' ἀνασυνθέσῃ τὴν Χριστολογίαν τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Πέτρου. Πρὸς τοῦτο ἐρευνᾷ εἰς χωριστὰ κεφάλαια τὰ χριστολογικὰ ἐπωνύμια αὐτῶν, ἀνατρέχει εἰς τὰς σχετικὰς παρομοίας μαρτυρίας τῆς λοιπῆς Κ.Δ., προστρέχει εἰς τὴν προϊστορίαν αὐτῶν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ οὕτω συνθέτει μίαν Χριστολογίαν τῶν ὁμιλιῶν, ἡ ὁποία ἀποδίδει, κατ' αὐτόν, τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ «ὡς παρεδόθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Πέτρου». Ἐν συνεχείᾳ καταδεικνύει τὴν μεγίστην σπουδαιότητα τῆς εἰκόνας ταύτης «ὡς ἀντιπροσωπεύουσης τὴν περὶ Χριστοῦ πίστιν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας», «τὸ ἰουδαϊκὸν πλαίσιον αὐτῆς καὶ τὴν ἐνότητα τῆς βιβλικῆς Χριστολογίας». Τὸ τελικὸν αὐτοῦ πόρισμα εἶναι: «Ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Πέτρου διαγράφεται ἐπακριβῶς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, ὡς τοῦτο εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν Εὐαγγελίων, ὡς ἐκηρύχθη ὑπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ ὡς ἐπὶ πλέον κηρύσσεται ἐν ἱστορικῇ συνεχείᾳ ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας μέχρι σήμερον»¹³⁴.

Ἡ ἐπὶ τῶν Πράξεων ἔρευνα τῶν τελευταίων ἐτῶν περιορίσθη εἰς τὴν μελέτην ἐπὶ μέρους θεμάτων καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμορφώσῃ τὴν γενικὴν εἰκόνα τῆς θεολογίας αὐτῶν. Ὅσακις δ' ἐτέθη τὸ θέμα τοῦτο τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν ὠρμήθη ἐκ τῶν αἰτημάτων τῆς Redaktionsgeschichte. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι λίαν ὑποκειμενικὴ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα καὶ τὴν σκοπιμότητα αὐτῆς, αἱ περὶ τὴν θεολογίαν τῶν Πράξεων

133. Σύνοψιν τῶν πορισμάτων τῶν Χρήστου καὶ Γαλίτη πρβλ. ἐν Γ. Γαλίτη, Εἰσαγωγή σ. 105 καὶ Χριστολογία σ. 19-26.

134. Χριστολογία σ. 174.

ἐξενεχθεῖσαι κρίσεις εἶναι οὐχὶ μόνον μεθοδολογικῶς «πειραματικά», ἀλλὰ καὶ ἄκρως ἐπισηφαλεῖς. Τὸ γεγονός τοῦτο ὠδήγησε τὴν ἐπὶ τῶν Πράξεων ἐπιστημονικὴν ἔρευναν εἰς σχετικὴν στασιμότητα. Πρὸς τοῦτο συνέτεινε καὶ ἕτερον γεγονός, ὅτι δηλ. ἡ βιβλικὴ προτεσταντικὴ ἔρευνα, ἡ ὁποία ἐπιτελεῖ ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ τὸ σημαντικώτερον ἔργον, ἔχει «πεισθῆ», ὅτι πᾶσα θεολογικὴ βιβλικὴ μαρτυρία πρέπει νὰ συγκριθῆ πρὸς τὴν παύλειον καὶ τὴν ἐνθουσιαστικο-ἐσχατολογικὴν ἔρμηνείαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἥτις ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς ἀσκοῦντας αὐτὴν μεθοδολογικὴν ἄνεσιν, ὀδηγεῖ ἀφεύκτως εἰς τὰς πλέον ἀπιθάνους ἀθαιρεσίας ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν βιβλικῶν θεμάτων.

Φρονοῦμεν, ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν Πράξεων ἔρευνα ὀφείλει νὰ στραφῆ ἀπροκαταλήπτως πρὸς τὴν μελέτην τῆς καθολικῆς μαρτυρίας αὐτῶν. Τὴν ἀνάγκην ταύτην ἐπέσημανον καὶ ἕτεροι ἐρευνηταί¹³⁵. Τοῦτο δύναται ὁμῶς νὰ γίνῃ ἀφοῦ προηγουμένως λυθῆ τὸ ἐρμηνευτικὸν πρόβλημα. Τόσον ἡ Formgeschichte ὅσον καὶ ἡ Redaktionsgeschichte ὠδήγησαν τὴν ἔρευναν, ὡς εἶδομεν, εἰς ἀδιέξοδον. Πιστεύομεν, ὅτι δικαιοῦμεν τὴ μαρτυρίαν τῶν Πράξεων ἐὰν ἀναζητήσωμεν ἐν αὐταῖς τὸ ἐρμηνευτικὸν κριτήριον. Εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἡ βιβλικὴ ἔρευνα ἔχει ἐπιτελέσει σημαντικὸν ἔργον, καθόσον διέγνωσε καὶ ἀνέλυσε τὸν ἱστορικο-κηρυγματικὸν χαρακτήρα τοῦ βιβλίου τούτου. Ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν περαιτέρω καὶ νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβέστερον τὰς γενικὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι διήκουν διὰ τοῦ κειμένου τῶν Πράξεων καὶ ἀποτελοῦν τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀντικειμενικῆς αὐτῶν κατανοήσεως. Οὕτως:

Ἡ ἔννοια τῆς θείας Οἰκονομίας εἶναι ἡ μοναδικὴ κατηγορία, ἥτις καθορίζει τὴν μαρτυρίαν τῶν Πράξεων καὶ διαφωτίζει τὰ ἐπὶ μέρους αὐτῶν θέματα. Ταύτην ἐπέσημανε βεβαίως καὶ ἡ βιβλικὴ ἔρευνα, δὲν ἡρμήνευσεν ὁμῶς αὐτήν, ὡς πιστεύομεν, κατὰ τρόπον σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Λουκᾶ. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν αὕτη ἡρεῦνησεν ἀποσπασματικῶς τὴν μαρτυρίαν τῶν Πράξεων, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐθεώρησε ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἔννοιαν τῆς θείας Οἰκονομίας ὡς μετάπτωσιν ἐκ τῆς ἀρχῆθεν, κατ' αὐτήν, ἀρχεγόνου καὶ ἀνοθεύτου ἐρμηνείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως ὑπὸ τοῦ Παύλου. Ἐρμηνεύσασα δὲ ταύτην ὡς ἱστορικὸν φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ὑποτάσσεται εἰς τὸν νόμον τῆς αἰτιώδους σχέσεως, ἐνέβαλεν εἰς τὸ κείμενον ἀπολύτως ξένον πρὸς αὐτὸ θέμα καὶ ὠδηγήθη κατ' ἀνάγκην εἰς πορίσματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐξοντωτικὰ δι' αὐτό. Ἐπειδὴ, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, ἡ ὀρθὴ κατανόησις τῶν Πράξεων ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς ἔννοιας τῆς θείας Οἰκονομίας, προτιθέμεθα ἐνταῦθα νὰ παραθέσωμεν τὰς σχετικὰς ἐπὶ τούτου ἀπόψεις ἡμῶν, τὰς ὁποίας ἀνεπτύξαμεν ἀπο-

135. G. W. K ü m m e l, Das Urchristentum ThR NF 22 (1954) 211. E. G r ä s s e r, Die Apg. in der Forschung der Gegenwart ThR NF 26 (1960) 167.

δεικτικῶς ἐν ἐκτάσει εἰς τὴν διδακτορικὴν ἡμῶν διατριβήν: 'Ο Θεὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῶν Πράξεων Ἀποστόλων, Ἀθήναι 1969.

Ἡ θεία Οἰκονομία, τ.ξ. ἡ ἱστορικὴ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς, ἐξυπονοεῖ τὴν λυτρωτικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Αὕτη προϋποθέτει τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως, τὴν ὁποῖαν καθορίζει ἡ θεία βουλή. Ἡ ἱστορία δὲν ἐρμηνεύεται ὅμως ἐντὸς τῶν πλαισίων αἰτιώδους σχέσεως, οὔτε καὶ διέπεται ὑπὸ καθωρισμένων, ἀκάμπτων καὶ ἀπαραβάτων ἀρχῶν καὶ φυσικῶν νόμων. Ἀντιθέτως ἡ ἱστορία εἶναι τὸ πεδῖον τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, δι' ἧς Ὁὗτος ἐπεμβαίνει ἀνεξέλεγκτως εἰς αὐτὴν καὶ ἀνακαινοῖ διαρκῶς τὴν ἱστορικὴν ροὴν διὰ τῶν ἐκτακτῶν καὶ θαυμαστῶν αὐτοῦ ἐπεμβάσεων. Τοῦτο τὸ «ἐκτακτον» καὶ «θαυμαστον» καθορίζει τὸ νόημα τῆς ἱστορίας. Ἡ δυναμικὴ αὕτη τάσις ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἡ δημιουργικὴ αὕτη θεολογικὴ «πλημμέλεια», διέπει σύμπασαν τὴν ἱστορίαν τῆς θείας Οἰκονομίας. Ἡ ἱστορία δηλ. χωρεῖ προοδευτικῶς πρὸς τὴν ἐαυτῆς τελείωσιν, καθοριζομένη ὑπὸ τῆς κατηγορίας τῆς ἐπαγγελίας καὶ πληρώσεως. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἕκαστον ἱστορικὸν γεγονός εἶναι σημεῖον δηλωτικὸν τῆς ἐνιαίας λυτρωτικῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ, εἶναι δηλ. γεγονός σωτηριολογικόν, τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Τὴν ἐννοίαν ταύτην τῆς θείας Οἰκονομίας ἀνευρίσκει ὁ Λουκᾶς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ (αὕτη ἀναπτύσσεται παραστατικῶς ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τοῦ Στεφάνου 7, 3-53 καὶ τοῦ Παύλου ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας 13, 16-41). Ἡ ἐννοία ὅμως τῆς ἱστορικῆς πληρώσεως δὲν ἀρύεται οὕτω πως θεωρητικῶς ἐκ τῆς Π.Δ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ περιγραφομένη διήγησις καταυγάζεται ὑπὸ τοῦ ἐκθαμβωτικοῦ φωτὸς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ σωτηριολογικῆς πληρώσεως. Τὴν πληρωσιν ταύτην μαρτυρεῖ οὐχὶ μόνον ἡ Π.Δ. ἢ τὸ κήρυγμα τῶν μαρτύρων τῆς ἐν Χριστῷ πληρώσεως, τῶν Ἀποστόλων, ἢ ἡ ἱστορικὴ συνέχεια τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐκκλησίας μετ' ἐκείνης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνεργοῦν ἅγ. Πνεῦμα. Ἡ πληρωσις αὕτη εἶναι γεγονός ἱστορικόν, τὸ ὁποῖον τελειοῖ ἡμέραν καθ' ἡμέραν, ἀδιαλείπτως καὶ κυριαρχικῶς, ὁ εἰς τὴν δόξαν τοῦ οὐρανοῦ εἰσελθὼν Ἰησοῦς τῆς ἱστορίας, ὁ ὑπὸ πάντων γνωστός, ὁ σταυρωθεὶς, θανατωθεὶς καὶ ἀναστὰς Ἰησοῦς ὁ ἀπὸ Ναζαρέθ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ κατὰ ταῦτα περιγραφομένη ἱστορία εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς σωτηριολογικῆς ἐν Χριστῷ πληρώσεως, ἣν τελειοῖ ἐξ οὐρανοῦ ὁ ἀναστὰς Ἰησοῦς ἐν ἅγ. Πνεύματι, εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς δόξης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐννοία ὅμως αὕτη τῆς ἐν Χριστῷ πληρώσεως ἐξυπονεῖ καὶ τὸ ἀπόλυτον ἀξίωμα, ὅτι νῦν ἡ θεία Οἰκονομία εἰσῆλθε διὰ ταύτης εἰς τὸ τελικὸν αὐτῆς στάδιον, ὅτι αἱ ἐπαγγελίαι ἐξέλιπον πλέον, ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ὅτι οὐχὶ μόνον ἡ Ἐκκλησία εἶναι προτύπωσις τῆς ἐσχατολογίας, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἱστορία αὐτῆς εἶναι ἐσχατολογία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἱστορεῖται ἀδιαλείπτως ὁ ἀπώτατος σκοπὸς τῆς θείας Οἰκονομίας, ἡ σωτηρία δηλ. τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ὑπὸ τὸ φῶς τῆς τοιαύτης δυναμικῆς ἐρμηνείας τῆς θείας οἰκονομίας ἀνακαλύπτομεν μίαν ἄκρως ζωτικὴν καὶ ἀποκαλυπτικὴν σημασίαν τῶν κατ' ἐξοχὴν θεμάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, δηλ. τοῦ τῆς ἱστορίας, τῆς ἐσχολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως, ἰστορία εἶναι ὁ χῶρος τῆς διαρκοῦς ἀντιμετωπίσεως Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, τὸ ἀποκαλυπτικὸν πεδίον τῆς θείας σωστικῆς ἐνεργείας, ἡ διαρκῆς πρόκλησις τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς γεγονόσι ἐμφαινομένη, ἥτις θέτει αὐτὸν ἐνώπιον τῆς σωτηριολογικῆς διαλεκτικῆς· ἐσχολογία δὲν εἶναι πλέον ἢ περὶ ἐσχάτων διδασκαλία, ἀλλ' ἡ κατάστασις ἐκείνη τῆς σωτηριολογικῆς ἐμπειρίας, τῆς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος διεπομένης, ἥτις ἐνσαρκώνει καὶ προτυποῖ δυναμικῶς τὴν ἐσχάτην βασιλείαν, ἐν τοῖς πλαισίοις τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δὲ Ἐκκλησία εἶναι ὁ μοναδικὸς χῶρος τῆς ἐσχολογικῆς πληρώσεως, ἡ κορύφωσις τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἱστορίας τοῦ Θεοῦ, ἥτις λαμβάνει ἡμέραν καθ' ἡμέραν τὴν χαρισματικὴν δωρεάν τοῦ δοξαζομένου Ἰησοῦ καὶ ζῆ ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ζωτικῆς παρουσίας τοῦ παντοκράτορος Κυρίου. Περιοριζόμεθα εἰς τὴν λίαν συνοπτικὴν ταύτην ἐρμηνείαν τῶν κεφαλαιωδῶν τούτων θεμάτων, ἵνα δείξωμεν, ὅποιαν οὐσιαστικὴν καὶ ζωτικὴν σημασίαν ἔχει ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῶν Πράξεων. Ἡ συστηματικὴ ἔρευνα τῶν θεμάτων τούτων, ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω μεθοδολογικὴν προϋπόθεσιν, δύναται νὰ ἄρῃ, ὡς πιστεύομεν, πολλὰς παρεξηγήσεις¹³⁶.

136. Ἡ παροῦσα μελέτη συνεπληρώθη καὶ ἀπεστάλη πρὸς δημοσίευσιν τὸ ἔτος 1968. Ἡ μετὰ ταῦτα ἐκδοθεῖσα σχετικὴ βιβλιογραφία συμπεριελήφθη εἰς τὸν προτασσόμενον βιβλιογραφικὸν πίνακα, δὲν κατέστη ὁμως δυνατὴ ἡ ἐπεξεργασία καὶ ἐκμετάλλευσις αὐτῆς εἰς τὴν προκειμένην μελέτην.

Ἐπισημειώσεις: Ὡς δηλοῦται καὶ ἐν ὑποσ. 3, ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης ἐπὶ τῶν Πράξεων κατὰ τὴν μέχρι τοῦ 1900 περίοδον (Ὁ χαρακτήρ — Τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν), λόγῳ τοῦ ἀπροσίτου τῶν κειμένων, ἀκολουθοῦμεν ἐν πολλοῖς τὸ χρονικὸν διάγραμμα τῶν Α. C. McGiffert καὶ E. Haenchen, ἐξ ὧν κυρίως ἀντλοῦμεν τὰς σχετικὰς πληροφορίας.